

Gümlüoğulları Malkoçoğulları

– Mustafa ESER · 04 Eylül 2025

GÜMLÜOĞULLARI

Zağra (veya Eski Zağra) ismi ilk olarak Kosova savaşı öncesi öncü kuvvet komutanı olarak geçen Gümlüoğlu Paşa Yiğit Bey ve evlatlarının tımar mülküdür. Gümlüoğlu ismi ikinci defa Düzmece Mustafa isyanında geçer. Gümlüoğulları Şehzade Mustafa ile Bursa önlerine kadar gelmişler, Mihaloğlu Mehmed Bey'in seslenmesiyle taraf değiştirerek II. Murad tarafına geçmişlerdir.

1519 yılında yapılan tahrirde mufassal deftere ilk kaydedilen vakıf, Gümlüoğlu vakfıdır. Vakfın tasarruf sahibi Gümlüoğlu ailesinden Saltuk Bey ve İskender Bey'dir. Vakıf, Sultan Mehmed Han tarafından temlik edilmiş ve Sultan Bayezid Han tarafından da hükm-i Şerif verilerek vakfın devamı onaylanmıştır. Gümlüoğlu vakfına tabi olan köyler, Gümlüoğlu, Köse Salih, Hacı Yakub, İsmailce, Büyük Hamidli ve Küçük Hamidli köyleridir. Bu köylerin bütün gelirleri vakfa tahsis edilmiştir.

Yine aynı tarihte adı geçen vakfa mülk olarak Musa Beylü köyü ile Beş Tepe köyleri kaydedilmiştir. Bu köyler Sultan Bayezid Han tarafından temlik edilmiştir. Vakıf sınırları içerisinde Bahadır Lala ve Çobanoğulları dahil edilmiştir. Bu iki köyün sınırları içerisinde sonra üç ayrı köy daha kurulmuştur. Kısaca 5 ayrı köy daha vakfa dahil olmuştur. Bu 5 köyün geliri vakfın Eski Zağra'da bulunan zaviye ve mescidine, Gümlüoğlu köyü'nde bulunan zaviyesi ile mescidine ve Edirne'de bulunan mescidine sarf edilmektedir. Bu köylerin isimleri; Bahadır Lala, Veled-i Çobanlı (Toyran),Yenice (Meriç Köy),Kebecelü ve Kulfalca köyleridir. Mufassal defterde Gümlüoğlu vakfına dahil olan Beştepe köyü içerisinde meskun 6 farklı bölük kaydedilmişken aynı tarihteki icmal defterde bu bölükler ayrı birer köy olarak kaydedilmiştir. Emre ATAŞ XVI. YÜZYIL'DA ESKİ ZAĞRA

MALKOÇOĞULLARI

Haklarında spekülasyon yapılan tanınmış bir diğer Akıncı ailesi de Malkoçoğlu ailesidir. Batılı tarihçiler Bosnalı Malkovich ailesine bağlamaya çalışırlar. Halbuki Boşnakların Müslüman olmaları II. Murad dönemine tarihlenirken Malkoçoğulları'nın tarih sahnesine ilk çıkmaları 1389 yılındaki Kosova savaşıdır. Ailenin isim babası Kosova savaşına okçu komutanı olarak katılan, Hamidoğlu Hüseyin Bey'in şehzadesi Malkoç Bey'dir. Oğlu Mustafa Çelebi'yle birlikte Kosova savaşına okçu komutanı olarak katılan Malkoç Bey savaşın ardından Yıldırım Bayezid'in maiyetine girdi, Niğbolu savaşına ise ordu komutanı olarak katıldı.

Saray Bosna'da Malkoçoğlu Bali Bey Camisi ile birlikte mektep, han, hamam, çeşme ve köprü inşa ettikleri gibi Bosna'nın değişik yerlerinde aile fertlerinin adını taşıyan hayratlar, ayrıca Macaristan-Sikloş'ta bir cami yaptırıldıkları biliniyor.(S. Eyice)

Malkoçoğlu Bali Bey Pravadi'de banisi olduğu zaviye ve çeşme için senelik rıhbı 10.000 akçe olan toplam 100.000 akçe ile 5 adet asiyaı akar olarak vakfetmiştir. Yenice-i Vardar'a bağlı vakıf köyü olan

Yaya'daki zaviyenin geliri de vakfına aitti.

Malkoçoğlu Damat Yahya Paşa'nın Filibe, Tatar pazarcığı ve Sofya'da yaptırdığı birçok mimari eseri bulunmaktadır. Ayrıca Lofça'da hamam, İstanbul Kadırga'da cami ve mektep, Üsküp'te kendi adını taşıyan mahallede külliye inşa ettirmiştir.

Alaca Hisar, İnebahtı ve İstolni Belgrad sancak beyliği yapan Malkoçoğlu Gazi Ahmet Bey vefatından önce Budin'de bir medresenin banisi (kurucu) olmuştur. Daha çok Mora yarımadasında faaliyet gösteren, Vidin, Semendire ve Belgrad'da sancak beyliği, daha sonra Budin Beylerbeyliği yapan Malkoçoğlu Mehmed Paşa'nın cami, medrese, sebil, han ve imareti bulunmaktadır.

Vedat TURGUT'un hazırladığı tabloya göre Malkoçoğlu Yahya Paşa'nın Üsküp'te 51.182 akçe, Malkoçoğlu Murad Bey'in Edirne'de 49.063 akçe ve Vize'de 12.361 akçe geliri olan müşterek vakıfları bulunuyordu. Vedat TURGUT Yeni Türkiye 66/2015

Malkoçoğlu akıncı ailesinin en meşhurlarından birisi de Malkoçoğlu Damat Yahya Paşa'dır. Malkoçoğlu Bali Bey'in kardeşi ve Sultan II. Bayezid hanın damadı olan Malkoçoğlu Damat Yahya Paşa'nın nesli daha sonra Yahya Paşazadeler olarak anılmıştır. Üsküp şehrindeki en önemli vakıflardan birisi Damat Yahya Paşa'nın cami ve imareti için kurduğu vakıftır.

Yahya Paşa kurduğu vakfın tevliyetini (mütevelliliğini) sağlığında kendisi yapmış vefatından sonra ise sırasıyla oğulları Bali Bey, Mehmet Çelebi, Mustafa Çelebi'ye ardından Ahmed, Mahmud, Yusuf ve İskender Çelebilere verilmesini şart koşturmuştur.

Yahya Paşa'nın Üsküp'te cami, mektep, han, hamam ve imareten oluşan külliyesinden sadece camisi günümüze ulaşmıştır. Caminin bahçesindeki yıkık türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Oysa Paşa vakfiyesinde türbe hizmeti için ücretli görevliler (türbedar, cüzhan) tayin etmiştir. Türbedara imaretinden yemek verilmesi vakfiyede yazılı olduğu için Yahya Paşa'nın türbesinin de Üsküp'te olması gerekir. ("Ve bir salih kimesne dahi türbe-i şerife dahi türbedar olup cüzhanlar kıraat-ı eczaya hazır oldukları vakit türbe kapusunu açıp cüzhanlar yerli yerine oturduklarından sonra eczayı sandıktan çıkarup kurraya tevzi eyleye. Tilavetleri tamam olucak yine cem edüp sandığına koyup hıfz eyleye. Ve türbe kapusunu kilitleye, türbeyi pak tuta. Silip süpüre ve cemi i esbabın görüp gözlemek anın uhdesinde ola. Ana dahi yevmi iki akçe ve imarette pişen taamdan her taam vaktinde birer pare et ve ikişer ekmek ve birer kefçe aş verile. Leyali - şerifte eti'imei nefiseden verile.

Yahya Paşa Aralık 1506 tarihli vakfiye ve 15 Şubat 1509 tarihli vakfiye zeyliyle vakıf akarlarını, tevliyeti ve giderleri ayrıntılı olarak yazdırmış ve gelir fazlasının tamiratlarda kullanılmasını istemiştir. Vakfiyeye göre Paşa, Üsküp Bozdoğan mevkisinin de ki meskenleri satın alarak bir cami ve bir imaret, seyyidler, salihler ve ve fukaralar için dört misafir odası, mutfak, fırın, iki ambar, bir mahzen ve bir yemekhane, imaretin içinde de faraş ve kayyum için iki oda bir ahır ve iki tuvalet inşa ettirmiştir. Yine Sofya'da Saraçınarı mevkisindeki su kanallarla şehre götürülerek halkın istifadesine sunulmuştur.

Yahya Paşa kurduğu vakfa; Üsküp'te 23 dükkanı, hamamı, hamamcının ikamet ettiği evi, bir bahçe, bakkallar çarşısındaki dükkanları, Hüseyin Çelebi ve Hamzadan aldığı evleri, ahır ve ambarı, Şahinoğlu mahallesindeki hububat ekilen arazileri, Hacı Hüsam'dan aldığı evleri, odaları, ahır, çeşme ve bunlara bitişik 12 dükkanı Balıkpazarı'nda beş balıkçı dükkanı, iki ev ve bunun yanındaki dükkanları, Vardar nehri kıyısında iki değirmen, ambar ve bahçeyi Lubaniçe köyündeki(Üsküp) iki değirmeni, Üsküp'te iki evi,

mülkiyetindeki Radoşani köyünün tüm gelirlerini ve Kapanhanı civarındaki sekiz odanın tamamını, Sofya'da; Bedesten içindeki 36 dükkan ile odaları, Bedesten'e yakın han içindeki 7 dükkanı, Davut Attar mahallesindeki evi, yedi göz değirmeni, bir çiftlik ve değirmenleri, Pobmatı mahallesinde 13 dükkanı, iki evi, bir bahçeyi, bir balıkçı dükkanını, yaptırdığı hamamın tamamını, Filibe'de; mülkiyetindeki Kalyorve adlı köy ve mezralarının şer-i ve örfi tüm gelirlerini, Kozludere suyu üstündeki dört değirmeni, Yakupça köyündeki çiftlik ve içindeki toplam 455 hayvanı (koyun, at ve su sığırı), Niğbolu'da; Kervansaraydaki 38 dükkanı, 11 dükkan ile 1 kasap dükkanını, Debbağlar çarşısındaki 23 dükkanı, Balıkçılar çarşısındaki 22, liman karşısındaki 10 dükkanın tamamını, Hisarkapı ile çarşı arasındaki 38 dükkanı, tuz ambarını ve Başhaneyi, altı dükkan ve ahırları, çeşitli oda ve dükkanları, çiftlik ve değirmenlerini, Hırsova, İzdin, Şumnu ve Lofça'da ki hamamlar ve değirmenlerini, İstanbul'da; Kadırğa Limanı yanındaki bahçesini, Hüseyin Bey'den satın aldığı evlerini, Hadice Sultan'dan satın aldığı evi ve bahçeyi, Kadırğa limanındaki mektebin arkasındaki satın aldığı evleri, buradaki bozahane ve başhaneyi, 12 dükkanını, 10 evini Unkapanı'ndaki 16 dükkan ve mahzenlerini, Balat'taki araziye, Kozludere'de ki bostanlarını, bahçe ve bağları ile 3 değirmenini akar olarak yazdırmıştır. Tahrir defterlerine göre kayd-ı hayat ve vezirlik görevi için şahsına temlik edilen ve Paşa'nın cami ve imaretine vakfettiği Radoşani köyünün 1529 da 14.078, 1544 te 17.384 1569 da ise 14.124 akçe geliri bulunmaktadır.

Vakfiyesine göre, Yahya Paşa ruhuna fatiha okunması için vakıf gelirlerinden, yıllık 200 eşrefi sikkeyi (3,45 gram altın para) Ravza-i Mutahhara görevlilerine tahsis etmiş yapılan ödemelerin tevzi defterine yazılmasını şart koşmuştur. Vakfın diğer bir önemli harcama kalemi Yahya Paşa'nın 6 kız çocuğuna yaptığı tahsistir. Yahya Paşa 6 kızına kaydı hayat şartıyla yıllık kişi başı 3000 toplam 18.000 akçe tahsis etmiş, vakıf tevliyetini yaş sırasına göre erkek çocukları ve nesillerini, nesillerinin sona ermesi durumunda ise kız çocuklarının oğullarına vasiyet ederek vakfını hem Hayri hem de zürri vakıf olarak tescil ettirmiş, bazı vakıf görevlilerine (İmam, iki müezzin, muallim, nakib, ferraş, aşçı, ekmekçi, bevrap ve cabiye imarete yakın yerde ev yapılması ve tamiratların vakıf malından karşılanmasını vakfiyeye yazdırmıştı. Her yıl Rebiül-evvel ayının ilk cum gecesi mevlid okutulmasını ve okuyana 50 akçe verilmesini isteyen Yahya Paşa yaptırdığı mektebe vakfiyesinde geniş yer vermiştir.

Yahya Paşa Camii: Cami 1503 yılında Yahya Paşa tarafından yaptırılmış zaviyeli camilerdendir. (Bitişindeki odalarıyla şehre gelen konuklar ve fukaralarının ücretsiz misafir edildiği camiler.) Cami kadrosunda salih, mütedeyyin ve Hanefi mezhebinden olmaları ön şartıyla hatip, imam, iki müezzin, iki müezzin-i sala, bir ser mahfil 5 hafız, 1 muarraf, aşir okuyan bir hafız, sevabı Yahya Paşa'nın ruhuna başışlanmak üzere 20'şer rekat nafil namaz kılmakla görevlendirilen 2 namazcı bulunuyordu. Cami en son TİKA(Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) tarafından restore edilmiştir.

Yahya Paşa Mektebi: Her guruptan Müslüman çocuklarına okuma yazma ve lazım olan diğer şeylerin öğretilmesi için bir mektep inşa eden Yahya Paşa vakfiyesine muallimin fakir ve garip çocuklara Kur'an-ı Kerim, hat, lügat, fıkıh bilgilerini öğretmesi için yevmiye 5 akçe, ders ve ödev tekrarı yaptıran iki halifeye (yardımcı) 2 akçe ücret takdir ederken eğitim gören çocuk sayısının 20'den az olmamasını şart olarak yazdırmış, fukara ve yetim çocukların giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasını da istemiştir. Yahya Paşa tarafından çocukların ihtiyaçları için Muallimhane'ye günlük 10 akçe tahsis edilirken, yetim ve fakir çocukları için pantolon, gömlek, iç çamaşırı, başlık, ayakkabı ve kuşak alınarak Ramazan Bayramı'nda

bunların verilmesi şart koşulmuştur. Anlaşılacağı üzere mektebe gelen öğrencilerin ihtiyaçları vakıf tarafından karşılanıyordu. Bir diğer şart ise her gün ders bitiminde muallim ve halifelerin çocuklarla birlikte Fatıha okumaları, hasıl olan sevabı Hz. Peygamber(sav) ve Yahya Paşa ailesinin ruhuna hediye etmeleri çocukların da amin demeleriydi. Bu mektepten iz kalmamıştır.

Yahya Paşa İmaret: Mehmet İnbaşı'nın Vakıflar dergisinin Haziran 2020 tarih ve 53. Sayısındaki araştırma makalesinden öğrendiğimize İmaret Cami'den sonra üzerinde durulan ve önemli tahsisatı olan vakıf kurumudur. İmaret için cami, etrafına misafirler için konak, ehl-i İslam için 4 tabhane(mutfak), yemekhane, fırın, iki ambar, bir mahzen inşa edilmiş, imarete gelen her Müslüman için yemek ve ekmek pişirilmesi şart koşulmuştur.

Adı geçen makaleye göre Yahya Paşa vakfında günlük 148,5 akçe yevmiye ile 56 personel çalışmaktadır. (aylık 4455, yıllık 53.460 akçe. Fatih. Mehmed- Kanuni S. Süleyman arası 50 akçe bir altın karşılığıdır.) Vakfiye de vakıf akarlarının Yahya Paşa'nın mülkü olduğu ve şer'i usullerle satın alındığı özellikle belirtilmiştir.

Vakfiyeye göre imarete her gün 44 ukiyye ("1283 gram eşdeğeri tartı birimi" [Şemseddin Sami]) pişirilecek etin yarısı sabah pirinç aşısı diğer yarısı ise ikindi vaktinde buğday aşısı ile verilmesi, Ramazan gecelerinde tamamının pişirilmesi, ekmek için ise yaklaşık 107 kg undan yaklaşık 2000 ekmek pişirilmesi vakfiyenin şartlarındandır.

Sonuç olarak söylememiz gerekirse Yahya Paşa vakfı Üsküp'te 56 hanenin geçimini sağlamakta, 20 çocuğun her türlü ihtiyacını karşılayarak eğitimini yaptırmakta, vakıf görevlilerine ve ayırım yapmadan imarete gelen bütün Müslümanlara ve misafirlere günlük iki ekmek ve iki öğün yemek vermektedir. Yahya Paşa'nın şahsi servetinden fedakarlık yaparak kurduğu vakıf hizmeti yüzlerce yıl devam etmiştir.